

5 RIZIKA PRO FINANČNÍ STABILITU A MAKROOBEZŘETNOSTNÍ POLITIKA

Cílem této kapitoly, která se objevuje ve Zprávě o finanční stabilitě poprvé, je vyhodnotit, v jaké fázi finančního cyklu se domácí ekonomika nachází, do jaké míry je cyklicky sladěna s vyspělými zeměmi a eurozónou, co je rizikem pro finanční stabilitu a co naopak rizikem není, jak je český finanční sektor vůči těmto rizikům odolný a jaké z toho vyplývají úkoly a doporučení pro makroobezřetnostní politiku, mikroobezřetnostní dohled nebo jiné složky hospodářské politiky. Tato kapitola ve své první části obsahuje vyhodnocení indikátorů finanční stability. Druhá část prezentuje výsledky zátěžových testů provedených pro banky, pojišťovny a penzijní fondy. Ve třetí části jsou uvedena doporučení a varování s cílem omezit potenciální rizika pro finanční stabilitu a popsána realizovaná nebo zamýšlená opatření ČNB v oblasti makroobezřetnostní politiky.

5.1 VYHODNOCENÍ RIZIK PRO FINANČNÍ STABILITU

Po systémové krizi v eurozóně nastala křehká stabilita...

Po dočasném zlepšení na jaře 2011 se od června začalo napětí v globálním finančním systému prudce zvyšovat. Ke konci léta začala být dominantním prvkem vývoje mezinárodních financí dluhová krize v eurozóně. Neúspěšné pokusy o „řešení“ dluhové krize vedly k přenosu krize z periferních zemí i na zdravé ekonomiky. V průběhu listopadu začaly vznikat pochybnosti o solventnosti vysoce zadlužených zemí a o jejich schopnosti setrvat v měnové unii. V důsledku kolapsu důvěry propukla otevřená systémová krize a vývoj v měnové unii se stal silnou hrozbou pro celou světovou ekonomiku. Krize se projevovala vážnými poruchami tržních struktur. Primární trh dlouhodobého financování se začal uzavírat pro vlády i pro banky a hrozilo, že likviditní krize se přenesení do krize solventnosti. Napětí na finančních trzích utlumila až kombinace různých opatření centrálních bank, pokrok v restrukturalizaci řeckého vládního dluhu, dohoda o zpřísnění fiskálních pravidel v EU a opatření na národních úrovních zaměřená na stabilizaci veřejných financí a posílení bankovních sektorů. Obnovená stabilita však zůstává velmi křehká a kdykoli se může obnovit nákaza prostřednictvím trojúhelníku tvořeného riziky v bankovních bilancích, potíže v reálné ekonomice a svrchovaným rizikem.

... která přetrvává i v prvních měsících roku 2012

Situace na jaře 2012 se podobá té, která převládala před rokem. I když došlo k určité stabilizaci finančních trhů, nadále dominuje vysoká nejistota ohledně dalšího vývoje. Rovněž skladba rizik je podobná jako před rokem, avšak vnímání intenzity jednotlivých rizik se změnilo. Po opatřeních z konce roku 2011 a začátku letošního roku se snížilo, i když možná neoprávněně, vnímání závažnosti svrchovaného rizika. Do popředí se dostala rizika související se slabým hospodářským růstem v prostředí charakterizovaném nadměrnou zadlužeností jednotlivých sektorů či celých ekonomik. Z krátkodobého pohledu začaly být akcentovány negativní dopady fiskální konsolidace, z dlouhodobého pak pochybnosti o schopnosti některých zemí EU prosadit ekonomické reformy a zvýšit svou konkurenceschopnost.

Jsou akcentována rizika spojená s procesem deleveragingu

Hlavním rizikovým faktorem ve finančním sektoru eurozóny jsou v současnosti skryté problémy v bilancích bank. Nedůvěra v reportovanou kvalitu aktiv, pochybnosti o dostatečnosti opravných položek vytvářených oproti úvěrům v selhání a obavy z odkládání přiznání úvěrového rizika (tzv. forbearance, viz Slovníček) v kombinaci s regulatorní nejistotou a tržní volatilitou může vytvořit nepříznivou dynamiku s vedlejšími dopady do řady dalších oblastí. Panují rovněž obavy, že deleveraging v bankovních sektorech (Box 6) povede ke zhoršení přístupu privátních subjektů k bankovnímu úvěru, což bude působit proti oživení ekonomické aktivity a promítne se zpětně v dalším zhoršení kvality úvěrových portfolií.

BOX 6:**DELEVERAGING EVROPSKÝCH BANK A FINANČNÍ REPRESE**

Na pozadí v současnosti utlumené finanční krize čelí bankovní sektor v Evropě, a obzvláště v eurozóně, řadě tlaků, kdy některé velké mezinárodní banky nemají stále vyřešeno dlouhodobé zajištění zdrojů pro financování aktiv a jsou závislé na likviditě čerpané od centrálních bank. Pokud budou v současném znění schváleny a implementovány nové požadavky na likviditu podle regulatorních standardů Basel III, problémy s dlouhodobým zdrojovým financováním by se mohly u řady evropských bank dále prohloubit, neboť banky, a obzvláště velké a mezinárodně působící instituce, budou muset v souvislosti s implementací nových standardů navýšit a zkvalitnit regulatorní kapitál. Nelze vyloučit, že naplňování nových kapitálových a likviditních požadavků bude narážet na nedostatečný zájem investorů o nově emitované akcie bank nebo dlouhodobý bankovní dluh. Nadnárodní a někdy i národní autority dále zvyšují již tak velmi vysokou míru nejistoty investorů a věřitelů bank tím, že diskutují celou škálu nových regulací s obtížně kvantifikovatelnými dopady a zvažují nové specifické daně pro finanční instituce.

Ke konci roku 2011 některé národní autority reagovaly na projevy nedůvěry ve stabilitu svých bankovních sektorů vlastními a mezinárodně nekoordinovanými požadavky, které zahrnovaly zvýšení základní kapitálové přiměřenosti, vytváření „konzervačních“ polštářů či rezerv proti potenciálním ztrátám a v neposlední řadě také posilování bilanční likvidity přechodem ke stabilnější struktuře financování (výraznější propojení rozsahu nově poskytovaných úvěrů na domácí vklady a zdroje získané vydáváním dlouhodobých dluhopisů). Některé národní orgány dohledu již také oznámily, že v nejbližších letech zavedou dodatečné kapitálové požadavky pro instituce, které považují za systémově významné (viz tématický článek *Systémově významné instituce – jak je identifikovat?* v této Zprávě). V reakci na krizi eurozóny pak Evropský orgán pro bankovnictví (EBA) v prosinci 2011 přijal doporučení adresované velkým

evropským bankám, aby do poloviny roku 2012 navýšily kapitálovou přiměřenost minimálně na 9 % kmenového kapitálu.

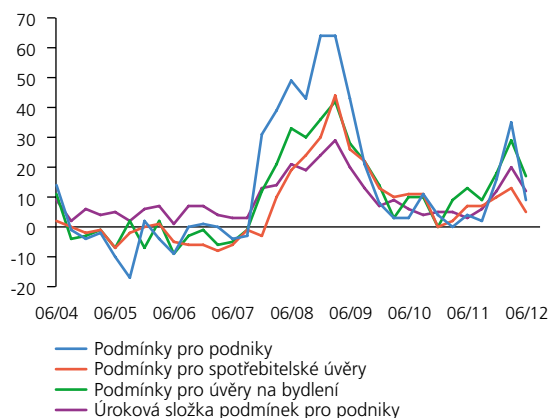
V důsledku výše popsaného vývoje se stal ke konci roku jedním z nejvíce akcentovaných a analyzovaných rizik proces neuspořádaného „oddlužení“ evropských bank (disorderly deleveraging). Toto riziko lze charakterizovat scénářem, kdy se banky budou snažit snižovat rizikově vážená aktiva prodejem aktiv či omezováním úvěrování, což vyústí ve zhoršenou dostupnost externích zdrojů pro financování výroby a oslabení hospodářského růstu.⁷⁹ Obavy z deleveragingu se zvýšily po publikování výsledků pravidelného průzkumu úvěrových podmínek v eurozóně v lednu 2012 (Graf V.1 Box). Ty naznačily, že v posledním čtvrtletí loňského roku došlo k prudkému zpřísnění úvěrových podmínek, přičemž nejvíce se zhoršily podmínky pro úvěry nefinančním podnikům. Ke značnému zpřísnění došlo i u úrokové složky úvěrových podmínek, a to nejspíše v souvislosti s problémy při získávání bilanční likvidity, které se banky snaží řešit navýšením vkladů prostřednictvím nabídky vyšších depozitních sazeb. Výsledky dalšího kola průzkumu zveřejněné v dubnu 2012 ukazují, že zpřísnění pokračovalo i v prvním čtvrtletí letošního roku, i když již výrazně pomalejším tempem.

Vyhodnocení rozsahu rizik spojených s deleveragingem není jednoduché. Deleveraging je obzvláště v eurozóně nezbytnou a přirozenou reakcí systému na předchozí nabobtnání rozvah (Graf V.2 Box a Graf V.3 Box). Pro ilustraci lze uvést, že celková bilance bank dosahovala na jaře 2012 v eurozóně 33 tis. mld. EUR (350 % HDP eurozóny), zatímco v ČR pouze 4 700 mld. Kč (125 % HDP). Bankovní úvěry domácímu privátnímu sektoru v poměru k HDP činí v eurozóně 124 %, přičemž v ČR obdobný podíl dosahuje 57 % HDP.

Deleveraging může probíhat „dobrým“ i „neuspořádaným“ způsobem. Za dobrý způsob lze označit např. snížení rozsahu výsoce spekulativních operací s deriváty a složitě strukturovanými produkty nebo omezení zahraničních operací, u nichž není banka dostatečně schopna posoudit rizika. Za neuspořádaný deleveraging se pak považují procesy, které vedou k výše popsanému zhoršení v přístupu privátního sektoru k úvěrům. Podíl dobré

GRAF V.1 Box

Úvěrové podmínky v eurozóně dle Bank Lending Survey
(v %)

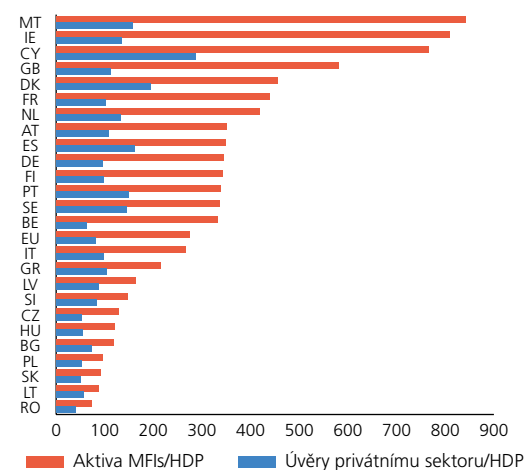

Pramen: ECB, Thomson Datastream

Pozn.: Podmínky – čistá procentní změna (hrubé zpřísnění - hrubé uvolnění) úvěrových podmínek v dané kategorii. Pozitivní hodnoty znamenají celkové zpřísnění podmínek.

GRAF V.2 Box

Aktiva bank a úvěry poskytnuté privátnímu sektoru k HDP v mezinárodním srovnání
(v %)

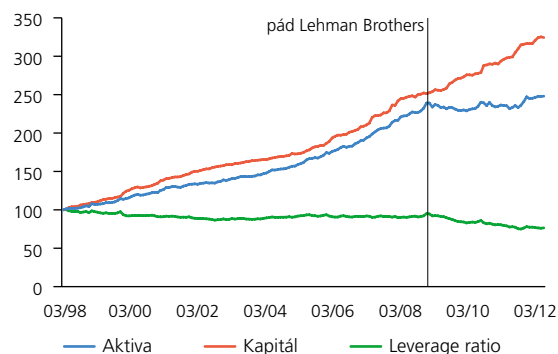
Pramen: ECB, Eurostat

Pozn.: Údaje jsou platné k 29. 2. 2012.

⁷⁹ EBA doprovodila své doporučení národním dohledům instrukcemi nabádajícími ke kontrole, zda banky nedosahují vyšší kapitálové přiměřenosti opatřeními, která vedou ke zhoršení dostupnosti úvěru pro privátní sektor. Z plánů na dosažení doporučené kapitálové přiměřenosti, které jednotlivé banky zasílají EBA, se zdá, že převážná většina opatření proběhne na straně kapitálu a jen malá část opatřeními na straně aktiv. Přesto MMF ve své dubnové Zprávě o globální finanční stabilitě odhaduje, že v rámci *Základního scénáře* velké banky eurozóny sníží své bilance do konce roku 2013 o 7 %, což představuje zhruba 2000 mld. EUR. MMF dále předpokládá, že v rámci tohoto procesu se objem úvěrů v eurozóně sníží o 2 %, a vyjadřuje obavy, že deleveraging v eurozóně může mít značné negativní důsledky i v dalších částech světa prostřednictvím poklesů cen aktiv a nepříznivých dopadů na tržní i bilanční likviditu.

GRAF V.3 Box

Vývoj celkových aktiv, kapitálu a leverage bank eurozóny
(v %, bazický index, březen 1998 = 100)

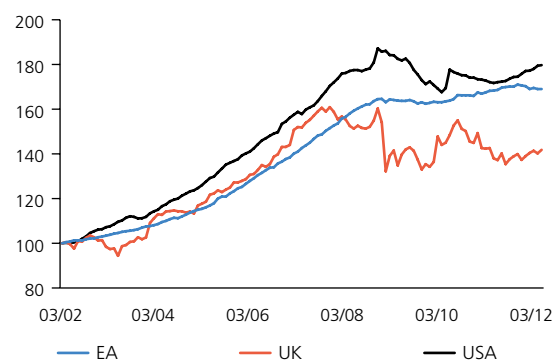

Pramen: ECB

Pozn.: Leverage ratio je podílem hodnoty celkových aktiv a kapitálu.

GRAF V.4 Box

Úvěry privátnímu sektoru v eurozóně, USA a Velké Británii
(v %, bazický index, březen 2002 = 100)

Pramen: Thomson Datastream

a neuspořádané složky deleveragingu bude ovlivněn řadou faktorů, především však finální formou připravovaných regulací a vývojem veřejných financí ve vyspělých zemích (viz diskuze o finanční represi níže).

V prostředí nízkých nominálních úrokových sazeb a stlačené hodnoty zástav může proti deleveragingu působit odkládání přiznání úvěrového rizika⁸⁰ (forbearance, dále zkráceně označováno za odkládání) ze strany bank. Deleveraging i odkládání mohou přinášet žádoucí i nežádoucí efekty. Při značných odlišnostech mezi národními bankovními sektory eurozóny se potenciálně velkým problémem může stát nevhodná kombinace spočívající v nepříznivém deleveragingu v zemích zasažených krizí a škodlivém odkládání⁸¹ v zemích, které jsou víceméně stabilní. Taková kombinace by vedla k obnovení či prohloubení recese v první skupině a dlouhodobě pomalému ekonomickému růstu ve skupině druhé.

Bez ohledu na to, která forma deleveragingu v Evropě převládá, lze předpokládat, že deleveraging je v řadě zemí teprve na počátku a jeho další pokračování bude spojeno s celkovým poklesem bankovního dluhu. Tento vývoj se týká primárně eurozóny, kde se na rozdíl od Velké Británie či USA celkové úvěry privátnímu sektoru ani v průběhu krize nesnížily (Graf V.4 Box) a kde se celkový pákový poměr snížil pouze díky navýšení kapitálu (Graf V.3 Box). Lze předpokládat, že deleveraging bude probíhat jak skrze sníženou úvěrovou nabídku, tak přes potlačenou poptávku po úvěru, neboť méně příznivý trend ve vývoji disponibilních příjmů (část 2.1, Graf II.6) se v řadě zemí odráží v růstu míry úspor. Je rovněž vysoce pravděpodobné, že bude dlouhodoběji tlumit růst nominálních příjmů (HDP v běžných cenách), a to přes obě složky – hospodářský růst i inflaci. Pokud se bude deleveraging projevovat i vyššími úrokovými sazbami z úvěrů, zvýší to i úvěrové riziko, neboť schopnost řady klientů splácet existující úvěry může být kriticky závislá právě na výši jejich úrokových sazeb (část 2.1). Vliv deleveragingu na úrokové sazby z klientských úvěrů v eurozóně bude z části záviset na obtížně odhadnutelném vývoji neortodoxní složky měnové politiky (např. budoucí rozsah nákupů vládních dluhopisů ze strany Eurosystemu), ale v zásadě bude závislý zejména na poptávce vlád po úvěrových zdrojích. Pokud by se vládám nedařilo pokračovat ve snižování strukturálních schodků veřejných financí nebo pokud by se rozhodly reagovat na slabou

⁸⁰ Za odkládání (forbearance) je označována praxe, kdy banky namísto přiznání zhoršené kvality aktiv a vykázaní ztrát úvěr „restrukturizují“ např. tím, že rozloží jeho splácení do delšího horizontu, umožní dlužníkovi dočasně splácet pouze úroky nebo jinak upraví úvěrové podmínky, aby dlužník nemusel přiznat otevřený default.

⁸¹ Škodlivým odkládáním se rozumí situace, kdy setrvalá restrukturalizace špatných úvěrů vede k neefektivní alokaci úspor v ekonomice. Úvěrové zdroje jsou vázány v nedostatečně produktivních podnicích a projektech a nedostávají se k novým potenciálně efektivnějším investorům.

ekonomickou aktivitu obnovením fiskální expanze, mohl by se časem začít prosazovat tradiční vytěšňovací efekt deficitů veřejných rozpočtů.

Obavy z výše uvedeného vývoje jsou dále zesíleny potenciálními vedlejšími efekty nových regulací finančních institucí, které vytvářejí podněty ke zvýšeným investicím do vládního dluhu. Vládní dluhopisy mají tradičně preferenční zacházení z hlediska kapitálových požadavků. Regulatorní ukazatele likvidity obsažené v návrhu Basel III (likviditní krytí a čisté stabilní financování) mohou takové zacházení rozšířit i do oblasti řízení likvidity. Také nová pravidla pro pojišťovny Solvency II povedou pravděpodobně k posunu k bezpečnějším, likvidnějším a méně výnosným aktivům, kterými tradičně vládní dluhopisy jsou. Pro finanční instituce jsou vládní dluhopisy atraktivní i z toho důvodu, že jsou přijímány jako kolaterál v dodávacích operacích centrálních bank (část 3.1) nebo v rámci centralizovaného clearingu derivátových obchodů. Nový regulatorní rámec pro fungování finančních institucí tak obsahuje řadu prvků tzv. finanční represe⁸² (viz rovněž ZFS 2010/2011, Box 1, str. 23–24).

Riziko, že privátní věřitelé ve vyspělých zemích budou v příštích letech vystaveni výrazně vyšším úrokovým sazbám z úvěrů, nicméně zůstává poměrně malé. Tato skutečnost vychází z pravděpodobného vývoje nabídky úspor ve srovnání s poptávkou po nich. Již před krizí vytvářely tlak na úrokové sazby směrem dolů přebytky úspor z asijských ekonomik, které byly přesunovány do západních ekonomik i prostřednictvím záměrné politiky slabých měn.⁸³ V pokrizových letech se globální přebytek úspor ještě zvýšil v souvislosti s nízkou poptávkou nefinančních podniků po investicích doprovázenou v řadě zemí zvýšením míry úspor domácností. V některých zemích se přebytek úspor projevuje i bilanční recesí (Box 1).

V souvislosti s diskuzí o dopadu financování rostoucích vládních dluhů na hladinu úrokových sazeb uvádí Jacob Kirkegaard a Carmen Reinhart⁸⁴, že nástroje finanční represe mohou za současných podmínek tak trochu paradoxně udržovat úrokové sazby z úvěrů ve vyspělých zemích na nízké úrovni

82 Pod termín „finanční represe“ jsou řazeny politiky, které umožňují vládě levně financovat svůj dluh na úkor domácích věřitelů tím, že si od nich prostřednictvím bank, pojišťoven a penzijních fondů půjčuje za uměle nízké úrokové sazby nebo tím, že na ně uvaluje inflační daň. Nízké nominální úrokové sazby snižují náklady obsluhy dluhu a nízké reálné úrokové sazby de facto snižují jistinu dluhu (poměr dluhu k HDP).

83 Viz článek *What is the real rate of interest telling us?* na blogu Martina Wolfa (Financial Times, 19. březen 2012) nebo studie Frait, J., Komárková, Z., Komárek, L. (2012): *Monetary Policy in a Small Economy after Tsunami: A New Consensus on the Horizon?*, Czech Journal of Economics and Finance – Finance a úvěr, č. 1, s. 5–33.

84 Viz Kirkegaard, J., Reinhart, C.: *Financial repression: Then and now*, VoxEU Debates, 26. březen 2012 nebo Reinhart, C.: (2012): *The return of financial repression*, Banque de France Financial Stability Review – Public debt, Monetary policy and Financial Stability, duben 2012, s. 37–48.

nejen pro vlády, ale i pro privátní sektor. Příčinou je, že se v jednom časovém okamžiku sešly dva vzájemně se doplňující zájmy. Na jedné straně je zde potřeba financovat vysoké zadlužení vlád i privátních sektorů ve vyspělých zemích a na straně druhé snaha rozvíjejících se zemí vyhnout se apreciaci měn následkem existujícího nebo potenciálního přílivu kapitálu hledajícího vyšší zhodnocení. Tyto dva zdánlivě nesouvisející zájmy vytváří jeden společný, tj. podporovat, aby úspory vytvářené v západních ekonomikách zůstaly „doma“. Západní politici tento zájem prosazují pod vlajkou lepší regulace finančních trhů a asijské zase pod hlavičkou makroobezřetnostní politiky. V konkrétní rovině západní ekonomiky udržují uvolněné měnové politiky a zavádějí regulace nutící finanční instituce držet více vládních dluhopisů, zatímco ty asijské zavádí kapitálové kontroly s cílem zabránit úvěrové expanzi, která by mohla vést k přehřátí hospodářství, inflačním tlakům a nakonec ke ztrátě konkurenceschopnosti.

V souhrnu tedy existuje i do jisté míry optimistický scénář, že se vlády ve vyspělých zemích v další dekádě budou snažit snižovat svůj dluh, řídit jeho vývoj a držet nízké náklady jeho obsluhy. Při pomalém růstu úvěrů a napětí na trhu práce budou tlumeny inflační tlaky a centrální banky by měly být schopné plnit inflační cíl i při udržování nízkých úrokových sazeb. Při globálním přebytku úspor a jejich směřování do západních ekonomik mohou úrokové sazby z úvěrů privátnímu sektoru setrvávat na nízkých úrovních po dlouhou dobu, a to i po zavedení nových regulací podporujících poptávku finančních institucí po vládním dluhu. Tuto situaci by mohl změnit pouze výrazný globální posun v mírách úspor a investic, eskalace vládní poptávky po úsporách nebo v případě jednotlivých ekonomik ztráta důvěry v udržitelnost jejich veřejného dluhu.

Ve vyspělých zemích dominují rizika vzniklá v předkrizových časech...

Země eurozóny i další vyspělé země se nadále nacházejí ve fázi finančního cyklu, v níž se projevují rizika, která souvisejí s rozhodnutími učiněnými v předkrizovém boomu a následnými reakcemi autorit na krizi. V eurozóně nyní začíná fáze nezbytného deleveragingu, která bude střednědobým až dlouhodobým fenoménem. Rychlost a úspěšnost tohoto procesu bude v eurozóně záviset na tom, zda se autority vyhnou chybám z předcházejících let, kdy podcenily rozsah problému a v roce 2011 nechaly dluhovou krizi eskalovat až do akutní systémové fáze. O dalším vývoji také rozhodne to, jak silná bude finanční represe, prostřednictvím které vlády obvykle řeší problém svého předlužení (Box 6).

... podobně jako ČR, která se však nachází v odlišné fázi finančního cyklu

Rovněž domácí finanční sektor se v současné době nachází ve fázi finančního cyklu⁸⁵, v níž se projevují rizika, která mají základ v předkrizových letech. Na rozdíl od eurozóny je však zhmožnění rizik v rozhodující míře vyvoláno situací v externím prostředí české ekonomiky. Český finanční cyklus zároveň není příliš synchronizován s tím, který je možno pozorovat v eurozóně. Zadluženost v ČR nedosahuje úrovně, která by vyžadovala deleveraging na úrovni ekonomiky jako celku, a stav bilancí bank umožňuje udržovat relativně uvolněné úvěrové podmínky.

Zdroje strukturální složky systémového rizika zůstávají utlumené

Analýzy propojení institucí a sektorů, které se zaměřují na síťové vazby a tedy případné systémové riziko ve své tzv. strukturální neboli průřezové dimenzi (riziko nákazy mezi institucemi a sektory), nenaznačují žádný jednoznačný trend. Na jednu stranu dochází k postupnému nárůstu vazeb nejen mezi finančními a nefinančními sektory v rámci pokračujícího prohlubování finančního zprostředkování⁸⁶, ale i mezi finančními segmenty navzájem (Graf V.1). Především u bank se paralelně s tím zvyšuje angažovanost vůči vládnímu sektoru. Na druhou stranu se však míra využívání mezibankovního trhu, a tedy míra propojení domácích bank mezi sebou i nadále udržuje na nízkých úrovních⁸⁷ a v čase dokonce klesá.⁸⁸ Zároveň dochází k mírnému poklesu koncentrace úvěrových portfolií bank a ke snížení expozic na ovládající mateřské skupiny (viz Kapitola 4).

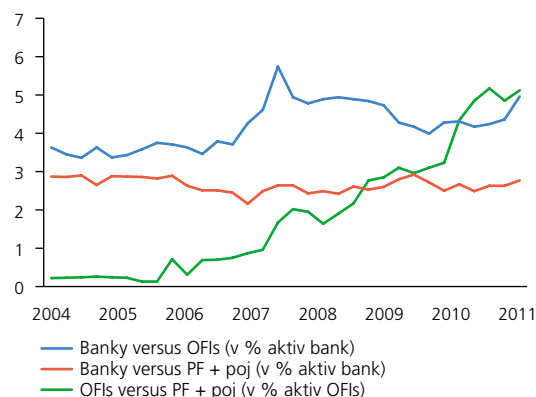
Pozorovaný vývoj obou složek úvěrových podmínek lze hodnotit pozitivně

Úvěrové podmínky se v ČR v roce 2011 stabilizovaly. Nenaplnily se obavy, které občas zaznívaly z podnikového sektoru, že dojde ke zhoršení přístupu k bankovním úvěrům či dokonce k zastavení úvěrové činnosti. Vývoj úvěrových podmínek (viz části 2.2 a 2.3) naznačuje, že úroková složka podmínek se u úvěrů podnikům a u úvěrů domácnostem na bydlení v závěru roku 2011 a v prvních měsících roku 2012 uvolnila. Dostupné údaje zároveň indikují, že neúroková složka se spíše mírně zprísnila. Vyhodnocení úvěrových standardů a (neúrokových)

GRAF V.1

Propojení jednotlivých segmentů ve finančním sektoru

(součet veškerých vzájemných expozic včetně majetkových a úvěrových na aktivech i pasivech mezi dvojicí sektorů)

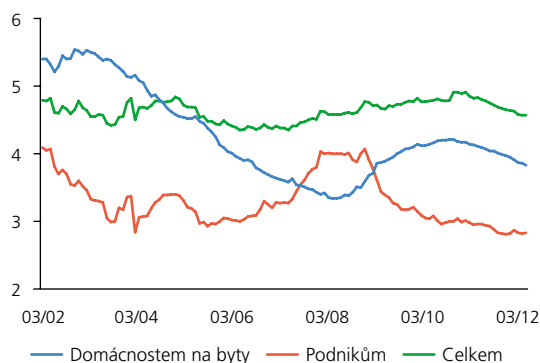
Pramen: ČNB (finanční účty)

Pozn.: OFIs zahrnují ostatní zprostředkovatele financování aktiv a podílové fondy s výjimkou fondů peněžního trhu; PF+poj zahrnuje penzijní fondy a pojišťovny.

GRAF V.2

Marže ze stavu bankovních úvěrů

(v % p.a.)

Pramen: ARAD, výpočty ČNB

Pozn.: Marže jsou spočítány jako úvěrové sazby pro dané sektory mínus průměrná depozitní sazba.

85 Popis fází finančního cyklu je možno nalézt v článku *Finanční stabilita, systémové riziko a makroobezřetnostní politika* v ZFS 2010/2011 (Graf 1, str. 99).

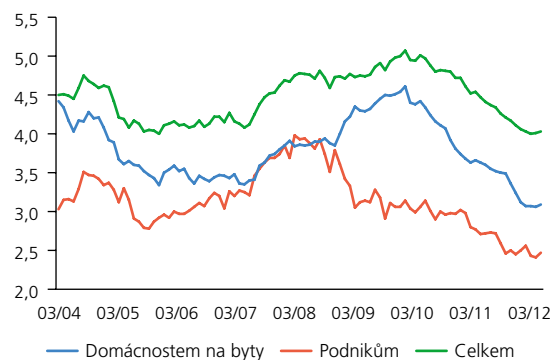
86 Viz tématický článek *Úvěrová rizika a jejich mezisektorový přenos pohledem analýzy podmíněných nároků* v této Zprávě.

87 Problematikou propojení mezi bankami se zabývá tématický článek *Systémové významné instituce – jak je identifikovat?* v této Zprávě.

88 Míra propojení byla měřena mírou konektivity, která je definována jako podíl existujících vzájemných vazeb mezi institucemi na veškerých potenciálně možných vazbách mezi institucemi v dané síti mezibankovních vztahů. Pro ČR činila tato míra v předkrizovém roce 2007 celkem 13 %, v letech 2008–2009 se pohybovala kolem 11 %, v roce 2010 dále klesla na 10 % a v roce 2011 již činila pouze 9 %.

GRAF V.3

Marže z nových bankovních úvěrů
(v % p.a.)

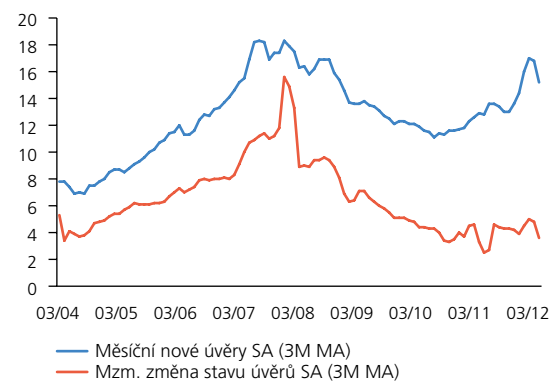
Pramen: ARAD, výpočty ČNB

Pozn.: Marže jsou spočítány jako úvěrové sazby pro dané sektory mínus průměrná depozitní sazba.

GRAF V.4

Vývoj nových úvěrů vs. změna stavu úvěrů domácnostem na bydlení

(v mld. Kč, měsíční data, 3M klouzavý průměr, SA = sezonně očištěno)

Pramen: ČNB

úvěrových podmínek je založeno na datech za první čtvrtletí 2012 z pilotního kola Šetření ČNB o vývoji úvěrových podmínek.⁸⁹ Čistý procentní podíl bank spočtený jako rozdíl tržního podílu bank, které standardy a podmínky spíše zpřísnily, a bank, které je naopak uvolnily, byl u všech zkoumaných segmentů úvěrového trhu kladný (tj. značící zpřísnění) a činil téměř 20 % u úvěrů podnikům, 2 % u úvěrů domácnostem na bydlení, 7 % u spotřebitelských úvěrů a 17 % u úvěrů živnostníkům. Pro nejbližší období očekávají banky další zpřísnování v segmentu úvěrů nefinančním podnikům a u úvěrů domácnostem na bydlení, přičemž zároveň banky očekávají nárůst poptávky po úvěrech. To lze interpretovat jako poměrně obezřetné chování při pokračujícím mírném úvěrovém oživení.

Marže z nově poskytovaných úvěrů se významně snížily

O uvolnění úrokových podmínek svědčí i vývoj úrokových marží měřených jako rozdíl mezi příslušnými úvěrovými a depozitními sazbami. Marže ze stavu úvěrů (Graf V.2) v několika posledních čtvrtletích klesaly ke svým historickým minimům jak u úvěrů podnikům, tak u úvěrů na bydlení. Nicméně celkové marže odrážející i podmínky kontokorentních a spotřebitelských úvěrů jsou dlouhodobě stabilní. K výraznému poklesu došlo u marží z nových úvěrů, které se dostaly ve všech kategoriích na historická minima (Graf V.3). To se časem částečně projeví i v maržích ze stavu úvěrů a banky budou pravděpodobně dosahovat nižších úrokových výnosů z úvěrových portfolií. Proto je legitimní otázka, zda je tato úroveň při existujících nejistotách konzistentní s adekvátním oceněním rizik nově poskytovaných úvěrů. To platí zejména v situaci, kdy nedochází ke zřetelnému zlepšení v bonitě klientů.

Indikátory cyklické složky systémového rizika naznačují, že finanční systém v ČR vstupuje do fáze mírného pokrizového úvěrového oživení

Úvěrová dynamika nedosahuje vysokých předkrizových hodnot, zůstává však v kladném teritoriu. Rok 2012 s největší pravděpodobností přinese stabilitu či mírný pokles této dynamiky a k většímu oživení by mohlo dojít až v roce 2013. V souvislosti s rychlým růstem nových úvěrů na bydlení pozorovaných v datech měnové a finanční statistiky se ve druhé polovině roku 2011 objevovaly v médiích komentáře hovořící o boomu hypoték a obnovení bubliny na trhu nemovitostí. Při srovnání přírůstků celkového stavu úvěrů na bydlení a nových úvěrů na bydlení je však patrné, že tomu tak není (Graf V.4). Meziměsíční přírůstky stavu úvěrů na bydlení se nachází hluboce pod úrovní let 2006–2008, kdy k určitému boomu hypoték došlo. Vysvětlením rozdílu mezi vývojem obou časových řad je, že značnou část nově poskytovaných úvěrů představují již existující úvěry, které jsou na konci úrokové fixace refinancovány u jiných bank (viz část 2.3).

⁸⁹ ČNB toto šetření známé též jako Bank Lending Survey, které bude probíhat ve čtvrtletní frekvenci po vzoru obdobných šetření v eurozóně či dalších zemích EU a kterého se účastní 18 vybraných bank, zahájila v roce 2012. V březnu a dubnu 2012 proběhlo pilotní kolo, první řádné kolo se bude konat v červnu a červenci 2012 a jeho výsledky budou následně zveřejněny na webové stránce ČNB.

Zvýšení cyklické složky systémového rizika brání pesimistická očekávání

Zásadním faktorem, který snižuje možnost vzniku nové vlny neuváženého zadlužování, je značná míra pesimismu na straně finančních institucí i jejich klientů. Ekonomické subjekty si jsou v současnosti vědomy rizika obnovení recese, možného pokračování poklesu cen nemovitostí a obecně zvýšené pravděpodobnosti defaultu.

Podíl úvěrů na HDP je v ČR na adekvátní úrovni

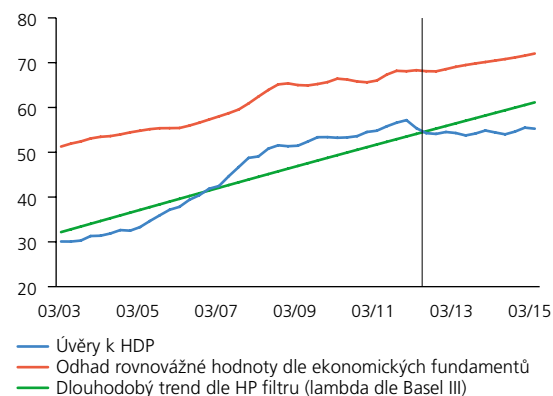
Vývoj úvěrů reálnému sektoru vyjádřených v % HDP ve srovnání s „trendovým“ vývojem odhadnutým pomocí Hodrickova-Prescottova filtru bude dle Basel III prvním orientačním indikátorem úvěrového boomu a měl by v budoucnu sloužit též k nastavení sazby proticyklického kapitálového polštáře. I když jednoduchá filtrovací technika navržená Basilejským výborem pro bankovní dohled nemusí konvergujícím zemím typu ČR vyhovovat⁹⁰, i podle návrhu evropské implementace Basel III by tento ukazatel měl být standardně počítán, přičemž národní regulátoři by mohli využít i další důležité ukazatele úvěrového cyklu (Box 7). Vývoj podílu úvěrů na HDP v ČR a jeho odhad pro nejbližší období ukazuje, že v současné době se dle metodiky Basel III úroveň v ČR nachází zhruba na úrovni trendové hodnoty (Graf V.5). Odhad tzv. rovnovážné hodnoty dle ekonomických fundamentů však naznačuje, že zadlužení reálného sektoru je stále pod úrovní odpovídající průměru zemí na podobné úrovni vyspělosti ekonomiky. Pro nejbližší období nevidíme v této oblasti významná rizika i vzhledem k očekávané stabilizaci poměru úvěrů k HDP z důvodu utlumené dynamiky růstu úvěrů.

Deleveraging v eurozóně se české ekonomiky dotkne pouze nepřímo

Riziko deleveragingu a jeho přímých nepříznivých dopadů je pro českou ekonomiku v současnosti nízké a nemělo by významněji ovlivnit úvěrové podmínky v ČR. Celková zadluženost domácích ekonomických sektorů není ani z hlediska mezinárodního srovnání vysoká, což dokumentuje mezinárodní srovnání souhrnu hrubých úrovní zadluženosti ve formě přijatých úvěrů a emitovaných dluhopisů jednotlivých sektorů (Graf V.6).⁹¹ Výkon domácí ekonomiky však může být v důsledku její vysoké otevřenosti nepřímo negativně ovlivněn potíží ekonomik eurozóny, které vysoce zadluženy jsou.

GRAF V.5

Vyhodnocení zadlužení reálného sektoru v ČR
(v %; pouze bankovní úvěry)

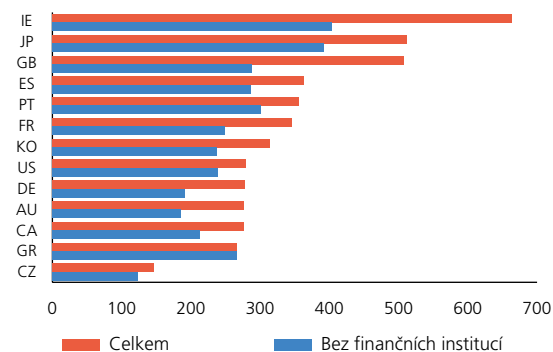

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

Pozn.: Odhad rovnovážné hodnoty na základě metody popsané ve studii Geršl, A., Seidler, J.: Credit Growth and Capital Buffers: Empirical Evidence from Central and Eastern European Countries, CNB Research and Policy Note 3/2011.

GRAF V.6

Celkové hrubé zadlužení vybraných ekonomik
(v % HDP)

Pramen: McKinsey, ČNB

Pozn.: Celková hrubá zadluženost je součet zadluženosti domácností, podniků, vlády a finančních institucí. Údaje jsou platné k 30. 6. 2011, pro Irsko, Portugalsko a Itálii k 31. 3. 2011, pro ČR k 31. 12. 2011.

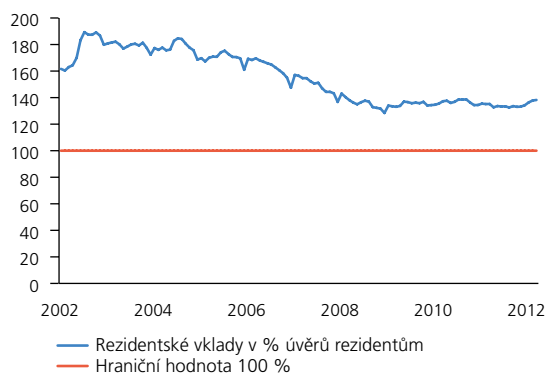
⁹⁰ Viz diskuze ve článku Geršl, A., Seidler, J. (2011): *Nadměrný růst úvěrů jako indikátor finanční (ne)stability a jeho využití v makroobezřetnostní politice* v loňské ZFS 2010/2011.

⁹¹ Data jsou převzata ze studie Debt and deleveraging: Uneven progress on the path to growth (McKinsey Global Institute, leden 2012). Ta představuje aktualizaci podrobnější zprávy: Debt and deleveraging: The global credit bubble and its economic consequences, kterou tento institut publikoval v lednu 2010. Ukazatel souhrnné úrovně zadluženosti rozsah dluhového zatížení jednotlivých ekonomik v rozdílné míře nadhodnocuje, neboť konkrétní sektory mají řadu aktiv vůči ostatním sektorům a případně i vůči zahraničí, a jejich čisté dluhy tak mohou být mnohem nižší. Přesto je úroveň hrubých dluhů jedním z užitečných měřítek pro posouzení potenciálního stresu dlužníků při nepříznivém vývoji ekonomiky.

GRAF V.7

Vývoj likvidity českého bankovního sektoru

(v %)

Pramen: ČNB

Indikátory likvidity bankovního sektoru naznačují stabilizaci na bezpečných hodnotách

Český bankovní sektor je v mezinárodním srovnání nadprůměrně likvidní a disponuje značným převisem vkladů nad poskytnutými úvěry (viz Kapitola 4). Hodnota tohoto krytí se navíc od počátku krize udržuje na bezpečných hodnotách vysoko nad 100% hranicí a trend postupného snižování tohoto polštáře se tak zastavil již v roce 2008 (Graf V.7).

5.2 ZÁTĚŽOVÉ TESTY BANK, POJIŠŤOVEN A PENZIJNÍCH FONDŮ

Výsledky provedených zátěžových testů i nadále potvrzují vysokou odolnost bank a pojišťoven vůči nepříznivým šokům, sektorem citlivým na silné tržní šoky zůstávají penzijní fondy

Pro zhodnocení odolnosti bank, pojišťoven a penzijních fondů byly provedeny makrozátěžové testy s využitím jednoho *Základního scénáře* a jednoho zátěžového scénáře *Evropa v depresi*, který byl postupně rozšířen o několik vybraných rizik. Pro bankovní sektor byly rovněž provedeny zátěžové testy likvidity předpokládající rozšíření nepříznivého scénáře *Evropa v depresi* o likviditní šoky. Výsledky provedených testů pro banky opět potvrdily vysokou odolnost tohoto sektoru vůči kombinaci nepříznivých makroekonomických, tržních, likviditních i vybraných ad hoc šoků. Zatímco sektor pojišťoven je vzhledem k relativně velkému kapitálovému polštáři schopen dobře ustát rizika pramenící z nepříznivého tržního vývoje, sektor penzijních fondů zůstává vysoce citlivý na výraznější volatilitu v cenách držených cenných papírů.

Silnou pozici českého finančního systému potvrdily i výsledky mise FSAP Mezinárodního měnového fondu

Ve druhé polovině roku 2011 proběhla v ČR mise FSAP (Financial Sector Assessment Program) Mezinárodního měnového fondu (MMF), která se zaměřila na vyhodnocení stability v českém finančním sektoru a soulad praxe bankovního dohledu s mezinárodními standardy. V rámci této mise byly rovněž ve spolupráci ČNB a expertů MMF provedeny zátěžové testy bankovního sektoru, které potvrdily vysokou odolnost českého bankovního sektoru vůči silně nepříznivým šokům. Výsledkem mise FSAP byla rovněž řada doporučení, především v oblasti mandátu pro finanční stabilitu a k organizačním aspektům makroobezřetnostní politiky, dále v oblasti dohledu a regulace, v oblasti problematiky družstevních záložen a též v oblasti krizového řízení.⁹²

Metodologie zátěžových testů byla zdokonalena

V zátěžových testech solventnosti bankovního sektoru došlo k prodloužení horizontu dopadu šoků, a to ze dvou na tři roky. Tato změna dovoluje lépe testovat dopad scénářů s déletrvajícím slabým růstem včetně zpožděného přenosu nepříznivé situace v ekonomice na kvalitu úvěrových portfolií bank. Dle dostupných analýz se totiž ukazuje, že propad HDP se v úvěrové kvalitě portfolií podnikových úvěrů promítá rychle, zatímco ve kvalitě úvěrů domácnostem často se zpožděním jednoho až dvou let. Současně byly nově předodhadnuty satelitní modely navazující vývoj růstu úvěrů, měř defaultu, ztrátovosti při selhání (LGD) či cen nemovitostí na makroekonomický vývoj. Další inovace spočívá v předpokladu určitého znehodnocení vládních dluhopisů všech zemí EU s veřejným zadlužením nad „maastrichtskou“ hranici 60 % HDP (pro scénáře nebo jejich citlivostní varianty, kdy je takový šok do svrchovaného rizika předpokládán), a nikoli pouze pro několik nejzadluženějších zemí EU, přičemž míra znehodnocení je navázána na rating dané země

⁹² Viz zpráva FSSA (Financial Sector Stability Assessment) a další podkladové analýzy (tzv. Technical Notes), které budou zveřejněny na webu ČNB v průběhu roku 2012.

TAB. V.1

Míry znehodnocení (haircuts) vládních dluhopisů zemí EU se zadlužením přesahujícím 60 % HDP využívané v zátěžových testech
(v %)

Země	S&P 10. 5. 2012	Haircut v %
Belgie	AA	7
Francie	AA+	4
Irsko	BBB+	25
Itálie	BBB+	25
Kypr	BB+	35
Maďarsko	BB+	35
Malta	A-	21
Německo	AAA	0
Nizozemsko	AAA	0
Portugalsko	BB	39
Rakousko	AA+	4
Řecko	CCC	60
Španělsko	BBB+	25
Velká Británie	AAA	0

Pramen: S&P, výpočty ČNB

TAB. V.2

Vývoj klíčových proměnných v jednotlivých scénářích
(průměrné hodnoty pro uvedené roky)

	Skuteč- nost	Základní scénář			Evropa v depresi		
	2011	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Makroekonomický vývoj							
HDP (yoy %)	1,7	0,0	1,9	3,1	-2,0	-3,2	-2,7
Měnový kurz CZK/EUR	24,6	24,7	24,3	24,2	25,3	26,5	25,9
Inflace (%)	1,9	3,6	1,5	1,7	3,6	1,3	1,4
Nezaměstnanost (%)	8,9	8,8	8,9	8,4	9,3	11,0	11,7
Růst nominálních mezd (%)	2,9	3,1	4,2	5,0	-0,3	0,4	1,5
Efektivní růst HDP eurozóny (%)	2,8	0,5	1,6	2,1	-0,4	-2,4	-2,8
Růst úvěrů (%)							
Celkem	6,0	3,2	4,1	6,1	0,2	-3,3	-4,5
Podniky	6,1	4,8	6,1	9,3	-0,3	-5,9	-7,7
Domácnosti	5,0	3,6	4,4	6,3	0,6	-2,9	-4,4
Míry defaultu (PD, %)							
Podniky	3,1	3,2	2,9	2,5	5,9	6,7	6,0
Úvěry na bydlení	4,7	4,4	4,5	4,1	6,2	8,2	7,4
Spotřebitelské úvěry	4,7	4,3	4,0	3,6	6,1	7,9	7,8
Ztrátovost ze selhání (LGD, %)							
Podniky	45,0	45,0	45,0	45,0	49,1	55,1	56,6
Úvěry na bydlení	22,0	22,5	23,4	22,0	28,0	42,5	44,5
Spotřebitelské úvěry	55,0	55,6	56,0	53,8	57,4	64,1	67,1
Trhy aktiv (%)							
3M PRIBOR	1,2	1,0	1,0	2,1	2,1	1,4	0,6
1Y PRIBOR	1,8	1,5	1,5	2,6	2,3	1,5	0,8
5Y výnos	2,7	2,3	2,3	2,9	3,1	3,2	2,9
3M EURIBOR	1,4	0,8	0,8	1,1	2,4	1,3	0,2
1Y EURIBOR	2,0	1,0	0,9	1,2	2,3	0,7	0,4
5Y EUR výnos	2,0	0,7	0,7	0,8	1,2	1,2	1,2
Změna cen rezid. nemovitostí	-1,8	0,1	1,4	3,5	-10,8	-11,7	0,9
Změna cen akcií	-10,0	-5,0			-30,0		
Výnosy bank							
Upravený provozní zisk (yoy %)	2,4	-12,1	0,2	8,4	-27,0	-22,3	11,6

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

(Tab. V.1).⁹³ Tento typ práce s testováním svrchovaného rizika byl nově zaveden i pro testy penzijních fondů a pojišťoven. U zátěžových testů likvidity bankovního sektoru je nově doplněn kromě již využívaného jednorázového horizontu rovněž horizont tříměsíční.

Základní scénář nenaznačuje výrazný pokles rizik

Vzhledem k významnosti bankovního sektoru z pohledu finančního sektoru (viz Tabulka indikátorů v přílohách, řádek FS.1) patří i zátěžové testy bankovního sektoru tradičně mezi nejvýznamnější nástroje k hodnocení potenciálních rizik ohrožujících stabilitu finančního sektoru jako celku. Z toho důvodu je v testech věnována pozornost hlavně úvěrovému riziku, které je pro český bankovní sektor nejvýznamnější a úzce souvisí především s vývojem v sektoru domácností a podniků. Nejistý ekonomický výhled v těchto sektorech pro následující roky (části 2.2. a 2.3) se proto projevuje i přetrvávajícím úvěrovým rizikem pro hlavní úvěrové segmenty bankovních portfolií. Toto riziko je charakterizováno zejména hodnotou očekávané míry defaultu, která se vzhledem k předpokladům *Základního scénáře* stále udržuje na obdobných hodnotách jako v roce 2011 (Tab. V.2). Z důvodu zvýšeného konkurenčního tlaku způsobujícího snižování úrokového zisku je i v rámci *Základního scénáře* předpokládán relativně citelný pokles upraveného provozního zisku. I přes uvedený vývoj je bankovní sektor na celém horizontu testu stále ziskový a disponuje vysokými kapitálovými rezervami.

Předpokládaný zátěžový scénář *Evropa v depresi* by implikoval výrazný nárůst úvěrového rizika a pokles ziskovosti sektoru

Nepříznivý scénář *Evropa v depresi* zachycuje výrazný a dlouhotrvající pokles ekonomické aktivity na celém tříletém horizontu testů. Tento scénář se do určité míry liší od zátěžových scénářů využívaných v průběhu roku 2011, které zpravidla zachycovaly razantní propad HDP následovaný postupným návratem ke kladným hodnotám. Předpokládaný makroekonomický vývoj ve scénáři *Evropa v depresi* má za následek citelný růst úvěrových ztrát a zhruba 30% pokles upraveného provozního zisku bankovního sektoru na horizontu predikce. Nepříznivý vývoj se proto projeví v účetní ztrátě bankovního sektoru v letech 2013 a 2014 (Tab. V.3). I přes konzervativní kalibraci systému zátěžových testů, který případná rizika nadhodnocuje, se v *Základním scénáři* agregátní kapitálová přiměřenost bankovního sektoru udržuje nad 13 % a i pro nepříznivý scénář se drží dostatečně nad 8% regulačním minimem (Graf V.8). Kapitálová přiměřenost Tier 1 se pohybuje řádově o půl procentní bodu pod celkovou kapitálovou přiměřeností, což dále

Tab. V.3

Dopad alternativních scénářů do bankovního sektoru

	Základní scénář			Evropa v depresi		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Očekávané úvěrové ztráty (ztráty s mínusem)						
v mld. Kč	-22,5	-26,7	-23,5	-36,5	-65,8	-63,5
v % aktiv	-0,5	-0,6	-0,5	-0,8	-1,5	-1,4
Zisky/ztráty z tržních rizik						
v mld. Kč	5,2	-0,9	-5,9	-2,1	2,9	2,5
v % aktiv	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,1	0,1
Výnosy ke krytí ztrát (upravený provozní zisk)						
v mld. Kč	72,8	73,1	80,1	60,2	45,7	51,3
v % aktiv	1,6	1,5	1,6	1,3	1,0	1,2
Zisk/ztráta před zdaněním						
v mld. Kč	55,5	45,5	50,7	21,6	-17,3	-9,7
v % aktiv	1,2	1,0	1,0	0,5	-0,4	-0,2
Kapitálová přiměřenost ke konci období v %						
celková	14,5	14,6	13,8	13,3	11,5	10,1
Tier 1	13,8	14,0	13,2	12,6	11,0	9,6
Kapitálové injekce						
v mld. Kč		0,0			14,6	
v % HDP		0,0			0,4	
Počet bank pod 8 % CAR		0			12	

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

93 Znehodnocení expozic (tzv. haircut) vysoce zadlužených zemí bylo nastaveno poměrově na základě jejich ratingu k 10. 5. 2012 dle agentury Standard & Poor's. Například haircut expozic vůči Řecku s ratingem v květnu 2012 CCC byl stanoven na 60 % pro všechny expozice bank vůči této zemi, přičemž haircut je aplikován na již sníženou zůstatkovou hodnotu expozice, která u řeckých vládních dluhopisů řádově činí cca 30 % původní nominální hodnoty. Tento předpoklad tak implikuje dodatečný odpis řeckých pohledávek ve výši 18 procentních bodů původní nominální hodnoty a pokles zůstatkové hodnoty expozice ze 30 % na 12 %. Haircut pro Portugalsko (rating BB) byl stanoven na 39 %, Maďarsko (rating BB+) 35 %, Irsko (rating BBB+) 25 %. Pro země s nejlepším ratingem AAA, které vykazovaly vládní dluh nad hranicí 60 % HDP, byl stanoven nulový haircut.

ilustruje dobrou kapitálovou vybavenost sektoru. Ačkoliv se agregátní hodnota CAR udržuje pro uvažované scénáře nad regulačním minimem, v případě nepříznivého scénáře *Evropa v depresi* dvanácti bankám kapitálová přiměřenost klesá pod 8 % a banky by musely posílit kapitál. Celková potřebná výše kapitálových injekcí je rovna necelým 15 mld. Kč, což představuje zhruba 0,4 % HDP a z hlediska velikosti bankovního sektoru se nejedná o významnou hodnotu, která by mohla ohrozit jeho stabilitu (Tab. V.3).

Citlivostní varianty nepříznivého scénáře rozšiřují škálu testovaných rizik

ČNB v rámci svých zátěžových testů tradičně rozšiřuje nepříznivý scénář o citlivostní analýzy, které zesilují dopady negativního vývoje a ilustrují tak citlivost sektoru vůči některým relevantním rizikům. Jednou z variant rozšíření scénáře *Evropa v depresi* je předpoklad týkající se eskalace dluhové krize a významného růstu výnosů vládních dluhopisů zemí EU. Zmíněný vývoj by se projevil ztrátou důvěry investorů a růstem rizikové averze nejen vůči zadluženým zemím EU, ale i ČR. V rámci tohoto scénáře *Evropa v depresi a ztráta důvěry* je předpokládáno určité znehodnocení (řádově cca 3 %) veškerých držených expozic za zadluženými zeměmi EU, včetně expozic za zeměmi s nejlepším ratingem AAA. K tomuto základnímu znehodnocení jsou dále použity dodatečné haircuty u expozic za zadluženými zeměmi EU dle hodnot uvedených v Tab. V.1, což by implikovalo dodatečné ztráty ve výši až 20 mld. Kč. České vládní dluhopisy držené bankami by též poklesly ve své hodnotě vzhledem k výraznému předpokládanému nárůstu výnosů domácích vládních dluhopisů v průběhu roku 2012 (Tab. V.4).

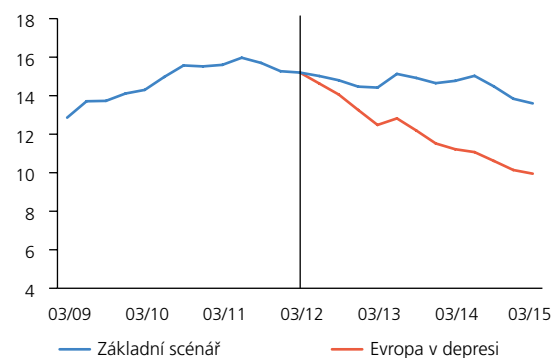
Celková kapitálová přiměřenost se udrží nad 8% hranicí i pro velmi extrémní zátěž kombinující nepříznivý scénář, ztrátu důvěry a odpis části expozic vůči mateřským skupinám

Varianta zátěžového scénáře se ztrátou důvěry je rozšířena o další zátěž prostřednictvím předpokladu o znehodnocení 50 % všech expozic pěti největších domácích bank vůči svým mateřským skupinám.⁹⁴ Narozdíl od zátěžových testů zveřejněných v březnu 2012, kde byly expozice vůči mateřským bankám rovněž testovány, jsou využity tzv. upravené expozice. Ty jsou získány odečtením závazků banky ve formě přijatých úvěrů a vkladů od mateřské banky od celkové hrubé expozice (viz kapitola 4). Tento extrémní předpoklad způsobí bankovnímu sektoru dodatečné ztráty ve výši necelých 37 mld. Kč a pokles kapitálové přiměřenosti k 8 % hranici (Graf V.9). Zvolený dodatečný šok je nutno chápat jako možnost kvantifikovat přenos extrémního šoku z mateřských skupin na český bankovní sektor, nikoliv jako předpoklad bankrotu všech pěti uvažovaných mateřských bank. Výše potřebných kapitálových injekcí pro takto uvažovaný šok dosahuje 32,5 mld. Kč (0,8 % HDP).

⁹⁴ Obdobný test byl pro český bankovní sektor proveden již v minulosti. Poprvé ke konci roku 2011 ve spolupráci s MMF při tzv. misi FSAP, podruhé v únoru 2012 v rámci pravidelných zátěžových testů ČNB.

GRAF V.8

Vývoj kapitálové přiměřenosti podle jednotlivých scénářů (v %)

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

TAB. V.4

Výsledky citlivostních analýz
(v rámci scénáře *Evropa v depresi*)

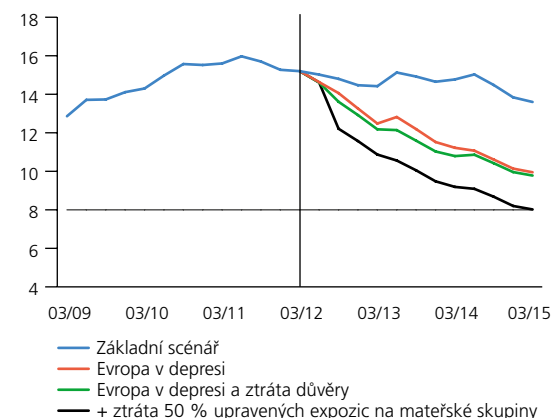
	Ztráta důvěry			Mateřské skupiny		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Očekávané úvěrové ztráty (ztráty s mínusem)						
v mld. Kč	-36,3	-63,1	-63,7	-36,3	-63,1	-63,7
v % aktiv	-0,8	-1,4	-1,4	-0,8	-1,4	-1,4
Zisky/ztráty z tržních rizik						
v mld. Kč	-13,1	4,4	3,1	-13,1	4,4	3,1
v % aktiv	-0,3	0,1	0,1	-0,3	0,1	0,1
Riziko země						
v mld. Kč	-20,0	0,0	0,0	-20,0	0,0	0,0
v % aktiv	-0,4	0,0	0,0	-0,4	0,0	0,0
Mezibankovní nákaza						
v mld. Kč	0,0	-1,0	0,0	-0,2	-1,2	-0,3
v % aktiv	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ztráta z mateřských expozic						
v mld. Kč	0,0	0,0	0,0	-36,9	0,0	0,0
v % aktiv	0,0	0,0	0,0	-0,8	0,0	0,0
Výnosy ke krytí ztrát (upravený provozní zisk)						
v mld. Kč	64,2	54,7	60,1	62,2	46,0	46,1
v % aktiv	1,4	1,2	1,4	1,4	1,0	1,0
Zisk/ztráta před zdaněním						
v mld. Kč	-5	-5	0	-44	-14	-15
v % aktiv	-0,1	-0,1	0,0	-1,0	-0,3	-0,3
Kapitálová přiměřenost ke konci období v %						
celková	12,9	11,0	10,0	11,6	9,5	8,2
Tier 1	12,3	10,5	9,5	10,9	8,9	7,7
Kapitálové injekce						
v mld. Kč		17,6			32,5	
v % HDP		0,4			0,8	
Počet bank pod 8 % CAR		12			15	

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

GRAF V.9

Vývoj kapitálové přiměřenosti

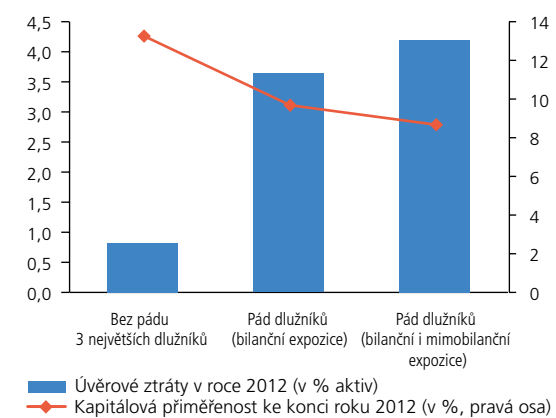
(v %)

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

GRAF V.10

Výsledky zátěžového testu koncentrace

(v rámci scénáře *Evropa v depresi*)

Pramen: ČNB

TAB. V.5

Typ scénáře a velikost šoku v likviditním zátěžovém testu bank

Typ scénáře	Hodnoty zátěže
Odliv depozit (průměr za banky, v %)	10
Čerpání z příslibů (kreditní linky, v % objemu)	10
Podíl krátkodobých pohledávek vůči bankám, které se stanou nedostupnými (v %)	30
Podíl krátkodobých pohledávek vůči ostatním klientům, které se stanou nedostupnými (v %)	30
Snížení hodnoty vládních dluhopisů použitelných jako zástava v dodávacích operacích ČNB (v %)	30
Snížení hodnota ostatních cenných papírů (v %)	40
Snížení hodnoty aktiv prodaných před splatností (průměr za banky, v %)	50

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

Test koncentrace portfolií opět potvrzuje významné dopady případného pádu největších dlužníků

Riziko koncentrace spočívající ve vysokých expozicích bank vůči malé skupině subjektů je tradičně testováno částečným znehodnocením největších expozic každé banky. Test koncentrace je proveden pro tři největší dlužníky každé banky s tím, že zohledňuje jak současnou výši bilanční expozice největších dlužníků vůči bance, tak její případné navýšení vyplývající z příslibů a záruk (kapitola 4). Test předpokládá výrazné 80% znehodnocení celkové výše expozic za největšími dlužníky a způsobuje sektoru významnou ztrátu (Graf V.10). Z pohledu zátěže se však jedná o extrémně nepravděpodobnou variantu, která z pohledu své razance a řádově menší pravděpodobnosti převyšuje standardně využívané zátěžové scénáře. I přes tuto skutečnost však bankovní sektor jako celek zůstane nad 8% hranici kapitálové přiměřenosti ke konci roku 2012. Vzhledem k velikosti zátěže lze i výrazný pokles kapitálové přiměřenosti k regulační hranici pro tento citlivostní test hodnotit pozitivně.

Kromě uvedeného testu koncentrace ČNB pravidelně testuje i rizika spojená s expozicemi vůči vybraným sektorům či skupinám dlužníků. Pro účely této ZFS byl proveden dodatečný citlivostní test předpokládající odpis 50% všech expozic za vybranými developerskými společnostmi (viz kapitola 3). Odpis těchto ztrát představuje pro bankovní sektor ztrátu ve výši 17,5 mld. Kč a jeho dopad na agregátní hodnotu CAR je v rámci nepříznivého scénáře *Evropa v depresi* obdobný, jako jeho rozšíření o ztrátu důvěry.

Testy likvidity potvrzují dobrou likviditní pozici bank v ČR

Součástí hodnocení odolnosti bankovního sektoru byla rovněž aplikace zátěžového testu likvidity za použití jednoho zátěžového scénáře, který lze interpretovat jako rozšíření zátěžového scénáře *Evropa v depresi* o likviditní šoky (Tab. V.5). Pro testování likviditního rizika bank byl použit makrozátěžový dvoukolový testovací model prezentovaný v loňské ZFS 2010/2011. První kolo dopadu zahrnuje vznik potenciální mezery v bilanci bank vyvolané zvýšením požadavkem na financování aktiv při nižších zdrojích (Tab. V.5, první dvě položky), a to za současného snížení hodnot některých aktiv (ostatní položky) bez rozdílu v jejich účtování (přecenění dopadů i na aktiva držená do splatnosti). Odliv depozit a snížení hodnot aktiv prodaných před splatností jsou vyjádřeny jako průměrné hodnoty rozdílných parametrů aplikovaných na konkrétní banku, které byly odvozeny od výsledků jednotlivých bank v rámci zátěžových testů solvence prezentovaných výše.⁹⁵ Druhé kolo šoků vzniká následkem zvýšení reputačního a systémového rizika způsobeného reakcemi bank ve snaze uzavřít likviditní mezeru a je vyjádřeno prostřednictvím dodatečných ztrát z přecenění cenných papírů držených v bilanci. Celkově se jedná o scénář s velmi vysokou mírou zátěže.

⁹⁵ Banky, které se v zátěžových scénářích kreditního rizika dostaly do účetních ztrát, čelí většímu odlivu depozit než ziskové banky. Při prodeji nelikvidních aktiv je zohledněna kvalita aktiv dané banky měřená rizikovými náklady úvěrového portfolia.

Scénář byl aplikován jednotlivě na 23 bank se sídlem v ČR na horizontu jednoho a tří měsíců. Pro hodnocení bilanční likvidity byl vybrán jako ukazatel likviditní polštář⁹⁶ (LB), který byl vypočítán ve své počáteční hodnotě a po aplikaci obou kol likviditních šoků (Graf V.11). Počáteční likviditní polštáře (plné sloupce) vypovídají o vysoké úrovni udržovaných pohotových aktiv v celkovém bankovním sektoru (nad 20 %), přičemž dlouhodobě nejnižší počet pohotových aktiv drží stavební spořitelny (viz kapitola 4).

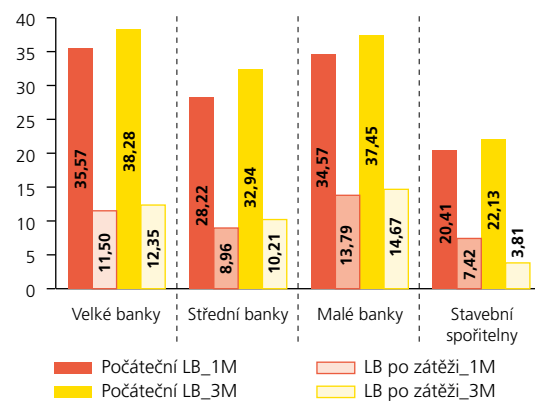
Dopady negativních šoků do bilancí sledovaných skupin bank byly velmi vyrovnané (Graf V.11). V průměru by byly na horizontu jednoho měsíce zasaženy nejvíce střední banky následované velkými bankami, na horizontu tří měsíců pak stavební spořitelny následované středními bankami. Likviditní polštář by se v průměru snížil zhruba o dvě třetiny, jen v případě aplikace tříměsíčního horizontu by poklesl objem pohotových aktiv sektoru stavebních spořitelé o více než 80 %. Je to dáno nastavením parametrů systému stavebního spoření, kde významnou část termínovaných vkladů tvoří právě vklady s tříměsíční výpovědní lhůtou. Plně by likviditní polštář vyčerpala v případě měsíčního testu jedna banka a v případě tříměsíčního testu dvě banky. Zdůvodnění nabízí typ obchodního modelu, který jednotlivé banky volí, a celkový objem držených pohotovostních aktiv. Velmi specifické obchodní modely (zejména v případě některých středních bank), kde proti sobě stojí dlouhodobá aktiva financovaná emisí vlastních cenných papírů, s držbou minimálního likviditního polštáře, nemohou z definice obstát simulovanou zátěží. Za předpokladu vyjmutí bank se specifickým obchodním modelem z testu by středně velké banky obstály pro uvedené scénáře v průměru na srovnatelné úrovni s velkými bankami.

Skladba likviditního polštáře se napříč bankami liší. Zatímco velké banky a většina stavebních spořitelé drží největší část svého polštáře v podobě českých vládních dluhopisů, malé a střední banky drží převážnou většinu svých pohotových aktiv ve formě krátkodobých pohledávek za úvěrovými institucemi. V tomto testu dopadly malé banky v průměru nejlépe, nicméně při aplikaci vyšší zátěže na nedobytnost krátkodobých pohledávek by tyto banky nedopadly tak příznivě. Stejně tak v případě aplikace scénáře obdobného řecké krizi, kdy by český vládní dluh podléhal vysokým odpisům, by nedopadly výsledky příznivě pro velké banky a ostatní banky s vysokou koncentrací českých státních dluhopisů v bilancích.

Přestože podmínky scénáře byly nastaveny relativně přísně, testované banky přestály simulovanou zátěží a byly by schopny ve stanoveném termínu do jednoho a třech měsíců odstranit potenciální likviditní mezeru i za předpokladu zhoršených tržních podmínek.

GRAF V.11

Výsledky testu likvidity
(v %, podíl na celkových aktivech)

Pramen: ČNB, výpočet ČNB

Pozn.: LB = likviditní polštář; 1M = jednoměsíční; 3M = tříměsíční.

⁹⁶ Likviditní polštář je analogií indikátoru rychle likvidních aktiv, který patří mezi základní ukazatele likviditního rizika používaného mikroobezřetnostním dohledem. Likviditní polštář je pro horizont jednoho měsíce dán součtem pokladní hotovosti, pohledávek za centrální bankou, českých vládních dluhopisů a pohledávek splatných do jednoho měsíce, zatímco pro tříměsíční horizont jsou brány v úvahu pohledávky splatné do třech měsíců. Vzhledem k definici je likviditní polštář pro tříměsíční horizont shodný nebo vyšší než likviditní polštář pro jednoměsíční horizont.

TAB. V.6

Výsledky zátěžových testů penzijních fondů

(1letý horizont)

	Základní scénář	Evropa v depresi a ztráta důvěry
Vlastní kapitál (ke konci roku 2011)		
mld. Kč	12,5	12,5
% aktiv	5,0	5,0
Alokace zisků z roku 2011 pro účastníky penzijního připojištění		
mld. Kč	-3,9	-3,9
% aktiv	-1,6	-1,6
Zisky/ztráty plynoucí z úrokového rizika		
mld. Kč	-0,9	-4,0
% VK	-6,9	-31,9
Zisky/ztráty ze změn hodnoty akcií a podílových listů		
mld. Kč	-0,4	-1,8
% VK	-3,2	-14,4
Kurzové zisky/ztráty		
mld. Kč	-0,4	0,6
% VK	-3,2	4,8
Zisky/ztráty ze změn hodnoty nemovitostí		
mld. Kč	-0,1	-0,2
% VK	-0,5	-1,6
Dopad rizik do vlastního kapitálu		
mld. Kč	-1,7	-5,4
% aktiv	-0,7	-2,2
Vlastní kapitál (ke konci roku 2012)		
mld. Kč	6,9	3,2
% aktiv	2,9	1,3

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

Pozn.: VK = vlastní kapitál.

Zátěžové testy penzijních fondů potvrzují význam tržních rizik

Provedené zátěžové testy penzijních fondů se zaměřují na zhodnocení rizik sektoru v jednoletém horizontu. Kromě *Základního scénáře* byla testována odolnost sektoru vůči nepříznivému vývoji, který předpokládá razantní nárůst úrokových sazeb a znehodnocení měnového kurzu. Vzhledem k tomu, že zejména pokles hodnoty držených dluhopisů z titulu nárůstu úrokových sazeb představuje pro sektor penzijních fondů citlivý na tržní rizika významnou zátěž, byla ke zhodnocení odolnosti sektoru vůči nepříznivému vývoji použita rozšířená varianta scénáře *Evropa v depresi*, a to *Evropa v depresi a ztráta důvěry*.

Stejně jako v loňském roce konzervativně předpokládáme, že výnosy v roce 2012 nebudou přispívat k navýšení vlastního kapitálu. I když penzijní fondy dle platné legislativy musí zajišťovat měnové riziko, v zátěžovém scénáři počítáme s částečnou neefektivitou tohoto zajištění a do hospodaření penzijních fondů se tak promítá 50 % z potenciálních ztrát (tj. ztrát bez zohlednění zajištění) plynoucích ze změny měnového kurzu. Pro výpočet případných kapitálových injekcí se vychází z předpokladu, že by penzijní fondy měly udržovat hodnotu vlastního kapitálu zhruba na úrovni 2 % aktiv.⁹⁷

Výsledky testů ukazují, že v případě nepříznivého scénáře by vlastní kapitál penzijních fondů poklesl pod stanovenou hranici 2 % (Tab. V.6). Pro dorovnání vlastního kapitálu na tuto hranici by bylo potřeba kapitálových injekcí ve výši necelých 2 mld. Kč (méně než 0,05 % HDP). Nejvýznamnější ztráty sektoru plynou z úrokového rizika, což souvisí se strukturou aktiv fondů (kapitola 4), naopak znehodnocení koruny by se na hospodaření fondů projevilo příznivě (v případě, že by jej zcela netlumilo zajištění). Nemovitostní riziko je naopak minimální z důvodu dlouhodobě nízkých investic fondů do aktiv tohoto typu. Akciové riziko nabývá na významnosti až v případě razantního 30% poklesu. V rámci *Základního scénáře* klesá kapitálová pozice sektoru zejména z důvodu vývoje dlouhodobých úrokových sazeb a zhodnocení měnového kurzu, sektor však zůstává dostatečně kapitálově vybavený.

Sektor je testován i vůči dalším rizikům, která by mohla pro sektor znamenat dodatečné ztráty

Vedle rizik plynoucích z předpokladů základního a nepříznivého scénáře byly pro segment penzijních fondů zároveň provedeny citlivostní analýzy vůči dalším případným rizikům (Tab. V.7)⁹⁸. První analýza se zaměřuje na vyhodnocení rizik souvisejících s nadcházející důchodovou reformou. V této souvislosti byl analyzován dopad rozpuštění naakumulovaných nákladů příštích období v průběhu roku 2012 (Box 5, kapitola 4), což by pro sektor znamenalo ztráty ve výši 2,7 mld. Kč. Druhá citlivostní analýza se zaměřuje na vyhodnocení ztrát z poklesu cen dluhopisů, pokud by tyto dluhopisy byly přeceněny na tržní hodnotu. Ačkoli regulační pravidla dovolují penzijním fondům oceňovat vybra-

97 Tato hodnota byla odhadnuta na základě parametrů obezřetnostního mechanismu, který byl mezi ČNB a Asociací penzijních fondů dohodnut v roce 2009.

98 Ztráty vyplývající z ad hoc citlivostní analýzy jsou odečteny od vlastního kapitálu, který je již snížený o ztráty dle daného scénáře.

TAB. V.7

Ad hoc citlivostní analýza v testech penzijních fondů

(1letý horizont, dodatečné šoky v rámci jednotlivých scénářů)

	Základní scénář	Evropa v depresi a ztráta důvěry
Rozpuštění nákladů příštích období v roce 2012		
mld. Kč	-2,7	-2,7
% aktiv	-1,1	-1,1
Vlastní kapitál (ke konci roku 2012)		
mld. Kč	4,2	0,5
% aktiv	1,7	0,2
Přecenění instrumentů držených do splatnosti		
mld. Kč	-1,3	-11,5
% aktiv	-0,5	-4,6
Vlastní kapitál (ke konci roku 2012)		
mld. Kč	5,6	-8,3
% aktiv	2,3	-3,3
Riziko znehodnocení expozic		
mld. Kč	-1,6	-1,6
% aktiv	-0,6	-0,6
Vlastní kapitál (ke konci roku 2012)		
mld. Kč	5,3	1,6
% aktiv	2,1	0,7

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

né vládní dluhopisy jako držené do splatnosti, v případě náhlé potřeby získat likviditu by penzijní fondy musely tyto vybrané instrumenty ocenit tržní cenou. Ztráta ve výši 11,5 mld. ukazuje, že nutné přecenění dluhopisů by mělo na hospodaření fondů významný dopad. Poslední citlivostní analýza se zaměřuje na rizika plynoucí z expozic vůči evropským zemím s dluhem veřejných financí přesahujícím 60 % HDP. Obdobně jako v případě testů bankovního sektoru jsou na ceně papíry těchto evropských zemí aplikovány haircuty dle hodnot v Tab. V.1. Provedená analýza nenaznačuje v tomto ohledu výrazná rizika, což lze vysvětlit především přísnými legislativními pravidly pro investiční činnost penzijních fondů.

Zátěžové testy pojišťoven potvrzují dostatečnou odolnost sektoru

Zátěžové testy pojišťoven byly provedeny stejně jako testy penzijních fondů pro *Základní scénář* a rozšířený nepříznivý scénář *Evropa v depresi a ztráta důvěry*. Testy využívají data ke konci roku 2011 a jsou zaměřeny na jednoletý horizont. Vzorek testovaných institucí zahrnoval jedenáct pojišťoven, které se účastní projektu společných zátěžových testů ČNB a vybraných pojišťoven.⁹⁹

V rámci nepříznivého scénáře *Evropa v depresi a ztráta důvěry* by pojišťovny nejvíce zatížily ztráty plynoucí z úrokového rizika ve výši řádově 20 mld. Kč a ztráty z poklesu hodnot akcií a podílových listů ve výši 4,5 mld. Kč (Tab. V.8). Kumulativní dopad všech uvažovaných rizik do disponibilní míry solventnosti (DMS) by v případě tohoto scénáře činil 27,4 mld. Kč, což odpovídá 7,9 % aktiv testovaných institucí. Při očekávaném zisku v roce 2012 ve výši 15,5 mld. Kč a plánované výplatě dividend v hodnotě přibližně 9 mld. Kč by DMS poklesla z původních 50,8 mld. Kč (14,3 % aktiv) na 33,2 mld. Kč (9,4 %). V důsledku tohoto vývoje by poklesl i agregovaný solventnostní poměr z 265 % na 176 %, stále by se však udržel nad regulačním minimem 100 %. Dvě pojišťovny by se v případě nepříznivého vývoje na trzích mohly dostat pod zmíněné regulační minimum solventnosti a musely by doplnit kapitál, přičemž hodnota potřebných kapitálových injekcí by činila 320 mil. Kč (tj. méně než 0,01 % HDP). I přes uvedené ztráty je sektor pojišťoven možné hodnotit jako stabilní a odolný vůči nepříznivému vývoji.

Pro uvažovaný *Základní scénář* lze v tomto sektoru očekávat stabilní vývoj. Ztráty z přecenění dluhopisů a z poklesu pojistného v odvětví neživotního pojištění by měly být vyrovnány částečným zadržením zisků (hodnota plánovaných výplat dividend poklesla oproti dividendám plánovaným v loňském roce o 55 %), a agregovaná míra solventnosti by se proto na konci testovaného horizontu měla pohybovat na obdobné hodnotě z konce roku 2011.

Tab. V.8

Výsledky zátěžových testů pojišťoven

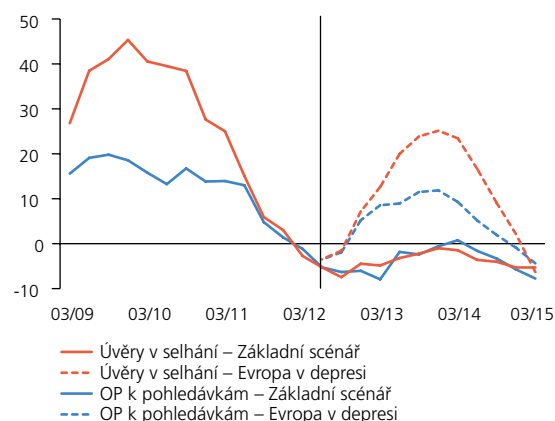
	<i>Základní scénář</i>	<i>Evropa v depresi a ztráta důvěry</i>
Zisky/ztráty plynoucí z úrokového rizika		
mld. Kč	-2,05	-19,66
% DMS	-4,04	-38,73
Zisky/ztráty ze změny technických rezerv		
mld. Kč	0,20	2,52
% DMS	0,39	3,73
Zisky/ztráty ze změn hodnoty akcií a podílových listů		
mld. Kč	-0,61	-4,51
% DMS	-1,20	-8,89
Kurzové zisky/ztráty		
mld. Kč	0,05	-0,23
% DMS	0,09	-0,46
Zisky/ztráty ze změn hodnoty nemovitostí		
mld. Kč	-0,14	-0,51
% DMS	-0,27	-1,00
Zisky/ztráty z poklesu pojistného v neživotním pojištění		
mld. Kč	-2,31	-2,31
% DMS	-4,55	-4,55
Dopad rizik do DMS		
mld. Kč	-7,74	-27,38
% aktiv	-2,18	-7,90
Výchozí zisk/ztráta před aplikací šoků		
mld. Kč	15,53	15,53
% aktiv	4,38	4,38
Plánované dividendy k vyplacení v roce 2012		
mld. Kč	-8,97	-8,97
% aktiv	-2,53	-2,53
Ostatní dopady (daňové)		
mld. Kč	-0,38	1,50
% aktiv	-0,11	0,45
DMS (ke konci roku 2011)		
mld. Kč	50,75	50,75
% aktiv	14,31	14,31
DMS (ke konci roku 2012)		
mld. Kč	51,51	33,22
% aktiv	14,52	9,37
Solventnostní poměr		
konec roku 2011	265 %	265 %
konec roku 2012	269 %	176 %

Pramen: ČNB, výpočty ČNB

⁹⁹ Testy využívají interní data ČNB doplněná o předběžné výsledky ze společných zátěžových testů ČNB a vybraných pojišťoven. Společné zátěžové testy mimo tržních rizik navíc analyzují také dopady rizik pojistných.

GRAF V.12

Dynamika úvěrů v selhání a opravných položek
(meziroční změny v mld. Kč)

Pramen: ČNB

5.3 SYSTÉMOVÁ RIZIKA A DOPORUČENÍ PRO MAKROOBEZŘETNOSTNÍ POLITIKU

Úvěrové riziko zůstává v centru pozornosti ČNB

Hlavním rizikem pro český bankovní sektor zůstává potenciální zhoršení kvality úvěrového portfolia v důsledku nepříznivého vývoje reálné ekonomiky (kapitola 2). Banky mají v bilancích poměrně vysokou zásobu úvěrů v selhání, které byly v převážné míře poskytnuty ještě v předkrizových časech nebo v prvním období krize. Z vývoje stavu úvěrů v selhání a tvorby opravných položek k nim lze dovodit, že příliv nově klasifikovaných úvěrů v selhání v posledních čtvrtletích postupně zpomalil a v kombinaci s odpisy nesplácených úvěrů se zastavil růst celkového objemu úvěrů v selhání. Zpomalení ekonomické aktivity a zejména nepříznivý vývoj příjmů domácností však mohou nyní příznivý trend opět obrátit. Do úvěrů v selhání by pak mohly ve zvýšené míře začít přitékat i úvěry, které byly nově poskytnuty poté, co začala ekonomika po recesi v roce 2009 oživovat. V případě realizace scénáře *Evropa v depresi* by se přírůstky úvěrů v selhání a vytvářených opravných položek mohly opět významně zvýšit (Graf V.12).

Banky musí udržovat vysokou kapacitu pro absorpci ztrát

Udržení vysoké míry důvěry veřejnosti a investorů ve stabilitu českého bankovního sektoru vyžaduje zachování vysoké schopnosti bank absorbovat potenciální úvěrové a tržní ztráty. V prostředí vysoké nejistoty ohledně dalšího vývoje ekonomiky a zvýšené citlivosti finančních analytiků vůči vztahům mezi mateřskými a dceřinými bankami bude rovněž nezbytné pokračovat v pravidelném monitoringu kapitálové přiměřenosti bank na individuální i na konsolidované bázi. Ve střednědobém horizontu bude nutno rovněž v ČR vyhodnocovat riziko, které je v současnosti předmětem diskuze řady zahraničních regulátorů a dohledových autorit. Tím je možnost, že by banky při naplňování nových kapitálových požadavků podle Basel III mohly příliš spoléhat na snižování rizikové váhy některých aktiv prostřednictvím změkčování rizikových parametrů ve svých interních rizikových modelech nebo na kreativní „restrukturalizaci“ některých aktiv za účelem snížení jejich rizikové váhy.¹⁰⁰ Banky by měly brát při řízení rizik v úvahu scénáře zahrnující dlouhodobější nepříznivý vývoj makroekonomického prostředí projevující se stagnací či pomalým růstem příjmů. Nastavení interních modelů by nemělo být založeno na časových řadách zahrnujících primárně předkrizové období rychlého hospodářského růstu a na nevhodných kvantitativních postupech, které ve svém důsledku vedou k podcenění rizik nepříznivých scénářů.

Strategie ČNB na nejbližší období bude spočívat především ve zvýšené pozornosti věnované úvěrovému riziku a vazbám domácích bank na mateřské skupiny

ČNB bude i nadále věnovat zvýšenou pozornost sledování kvality úvěrových portfolií bank a družstevních záložen. Důraz bude kladen především na obezřetnou kategorizaci pohledávek, dostatečnou tvor-

¹⁰⁰ Viz např. Sonali Das, Amadou N. R. Sy (2012): How Risky Are Banks' Risk Weighted Assets?, Evidence from the Financial Crisis, IMF Working Paper, WP/12/36, January 2012.

bu opravných položek a správné ohodnocení zajištění. S ohledem na růst hypotečních úvěrů, který probíhá v prostředí nízkých úrokových sazeb, se ČNB zaměří rovněž na citlivost hypotečních portfolií na případný růst úrokových sazeb.

Na základě analýz úvěrového rizika přistupuje ČNB rovněž k opatřením regulatorní povahy. V dubnu 2012 byla novelizována vyhláška ČNB o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry, která zpřísňuje kvalitativní požadavky na úvěrovou činnost bank a družstevních záložen. Její účinnost lze očekávat od července 2012. V oblasti úvěrového rizika se stanovují nové povinné posuzované aspekty transakce nebo se rozšiřuje obsahové vymezení těch stávajících. Konkrétně je úvěrová instituce povinna posoudit a zohlednit makroekonomické podmínky ve státě sídla protistrany včetně fází hospodářského cyklu, míru vlastních zdrojů protistrany, poměr hodnoty expozice k volným peněžním tokům protistrany (LTI) nebo poměr hodnoty expozice k hodnotě použitého majetkového zajištění (LTV). Zároveň je však ponechán odpovídající prostor pro zohlednění konkrétních podmínek daného obchodu a nestanovují se závazné kvantitativní hodnoty těchto parametrů. V oblasti tvorby opravných položek se dále stanovují kvalitativní požadavky na zajištění pro účely oceňování pohledávek při stanovení ztráty ze znehodnocení aktiv. Dosud byly tyto kvalitativní požadavky explicitně stanoveny pouze v pravidlech pro kapitálou přiměřenost a angažovanost, nově se tak nyní požaduje uplatňovat konzistentní přístup i v případě vyčíslení úvěrových ztrát.

ČNB připravila nový postup, který hodlá uplatnit při výkonu dohledu k ověřování dostatečnosti opravných položek

V návaznosti na dosud provedené analýzy úvěrového rizika (kapitola 4) a na proběhlé diskuze nejen uvnitř ČNB, ale také s experty MFF v rámci mise FSAP z konce roku 2011, a také vzhledem k nepříliš uspokojivému stavu krytí úvěrových rizik u některých institucí připravila ČNB návrh úředního sdělení, který předložila v závěru dubna 2012 ke konzultaci Ministerstvu financí a dotčeným asociacím. Vyhlášení se předpokládá během června 2012. Úřední sdělení popisuje postup ČNB při hodnocení dostatečnosti opravných položek. Tento postup ČNB hodlá využívat ve výkonu dohledu nad úvěrovými institucemi (tj. bankami a družstevními záložnami) a lze jej chápat nejen jako mikroobezřetnostní, ale do určité míry i jako makroobezřetnostní nástroj se záměrem podpořit finanční stabilitu v době přetrvávajících rizik z možného horšího než očekávaného ekonomického vývoje.

Hlavním cílem tohoto postupu je umožnit strukturovanou diskuzi o objemu opravných položek zejména s těmi institucemi, které nevyužívají pokročilý IRB přístup pro řízení úvěrových rizik. Instituce využívající přístup IRB standardně provádějí tzv. test dostatečnosti opravných položek. Tím je srovnání tzv. očekávané ztráty (vypočítané jako součin PD, LGD a EAD za všechna relevantní portfolia) a objemu opravných položek, přičemž případný deficit opravných položek je pak odečítán od kapitálu. Instituce využívající k výpočtu kapitálových požadavků pro úvěrové rizika standardní přístup tento test nedělají. Nový postup ČNB spočívá ve srovnání očekávané ztráty spočtené na základě parametrů

PD a LGD, které budou stanoveny ČNB na základě průměrů za celý sektor, a objemu opravných položek. Případný rozdíl bude následně diskutován v rámci výkonu dohledu s dotčenou úvěrovou institucí, přičemž neuspokojivé vysvětlení tohoto rozdílu ze strany úvěrové instituce může vést k aktivaci zákonem stanovených dohledových nástrojů (např. nutnost dodatečné tvorby opravných položek, zvýšení kapitálové přiměřenosti, omezení výplat dividend apod.). Naopak případný přebytek opravných položek zjištěný tímto postupem nelze interpretovat jako signál k jejich rozpouštění.

ČNB zpřísňuje možnou angažovanost vůči mateřským bankám a zavádí informační povinnost v případech nestandardních převodů úvěrového rizika ve skupině

Zátěžové testy provedené pro tuto zprávu a také testy realizované v rámci mise FSAP v roce 2011 reagovaly i na skutečnost, že jedním z rizik s výrazným dopadem do zdraví bankovního sektoru by bylo úvěrové selhání některé z mateřských bank.¹⁰¹ V reakci na možná rizika pramenící z vazeb bank v ČR na své mateřské společnosti byla v dubnu 2012 novelizována vyhláška ČNB upravující angažovanost bank v ČR vůči zahraniční mateřské či sesterské společnosti. Výše hodnoty expozice vylučované z celkového limitu angažovanosti instituce vůči zahraniční mateřské instituci nebo sesterské instituci pro výpočet regulatorní (tzv. čisté) angažovanosti se snižuje ze 75 % na 50 %. Při zachování limitu pro (čistou) angažovanost ve výši 25 % kapitálu toto snížení implikuje pokles limitu hrubé angažovanosti z původních 100 % regulatorního kapitálu nově na polovinu původního limitu, tj. na 50 %. Dále se stanovuje informační povinnost vůči ČNB o převzetí úvěrového rizika v hodnotě nad 1 % bilanční sumy od osoby ze skupiny nebo o provedení tzv. strukturální změny, např. koupě i jen části podniku od osoby ze skupiny nebo kapitálová investice nad 10 % jejího základního kapitálu.

ČNB v roce 2012 pokračuje ve formalizaci makroobezřetnostní politiky

ČNB patřila mezi první centrální banky, které vytvořily formální strukturu pro hodnocení rizik pro finanční stabilitu a provádění makroobezřetnostní politiky. Od roku 2009 se členové bankovní rady ČNB scházeli čtvrtletně s experty klíčových útvarů v rámci tzv. makrofinančních panelů. V letech 2010 a 2011 začaly být podobné či více formální struktury pro výkon makroobezřetnostní politiky zřizovány na národní i nadnárodní úrovni. V EU začala počátkem roku 2011 fungovat společná instituce pro identifikaci systémových rizik a makroobezřetnostní politiku – Evropská rada pro systémová rizika (European Systemic Risk Board, ESRB). V návaznosti na to probíhala v evropských centrálních bankách včetně ČNB diskuze o možných směrech rozvoje makroobezřetnostní politiky. Mise MMF FSAP, která se v ČR uskutečnila

¹⁰¹ Riziko, že české banky mohou utrpět ztráty z expozic vůči svým zahraničním matkám, bylo v roce 2011 akcentováno zahraničními analytiky. Ratingová agentura Moody's např. 1. prosince změnila výhled českého bankovního sektoru na negativní a mezi důvody pro tuto změnu byly zařazeny i vztahy s mateřskými bankami. V této souvislosti je však možno konstatovat, že analytici mají při hodnocení potenciálních rizik souvisejících s možností mateřských bank využívat likvidní zdroje českých dcer tendenci potenciální riziko nadhodnocovat tím, že opomíjejí potenciální podporu matek ze strany domovských vlád a kurzový faktor, který představuje významné omezení pro rychlý transfer rozsáhlých zdrojů.

ve druhé polovině roku 2011, doporučila posílit mandát ČNB v oblasti finanční stability a postavit cíl dohlížet na stabilitu finančního systému v zákoně o ČNB blízko úrovni hlavního cíle ČNB pečovat o cenovou stabilitu. Na úrovni EU vydala ESRB v lednu 2012 „doporučení o makroobezřetnostním mandátu vnitrostátních orgánů“, ¹⁰² které navrhuje členským státům EU stanovit na národní úrovni (ideálně v legislativě) mandát pro finanční stabilitu a makroobezřetnostní politiku a zajistit efektivní institucionální uspořádání pro výkon makroobezřetnostní politiky (včetně otázek nezávislosti, transparency a odpovědnosti), přičemž hlavní roli by měla vždy hrát centrální banka. Doporučovaná opatření by měla vstoupit v platnost nejpozději 1. července 2013.

V reakci na tato doporučení byl připraven návrh novely zákona o ČNB, která posiluje mandát ČNB v oblasti finanční stability a makroobezřetnostní politiky. Cíl dohlížet na finanční stabilitu je zde chápán v širším slova smyslu jako zastřešující cíl pro makroobezřetnostní i mikroobezřetnostní regulaci a dohled a některé další funkce ČNB (např. operace na finančním trhu), které spolu s měnovou politikou přispívají ke stabilitě makroekonomického prostředí a finančního systému. Pro udržení finanční stability je ČNB oprávněna využívat nástroje, které má k dispozici, ať už jde o standardně využívané nástroje mikroobezřetnostního dohledu nebo o specifické makroobezřetnostní nástroje či vydání doporučení a varování relevantním adresátům. ČNB zároveň interně nově upravila režim rozhodování o makroobezřetnostní politice a přiblížila jej částečně režimu, který je využíván pro měnovou politiku.

BOX 7:
MAKROOBEZŘETNOSTNÍ POLITIKA A PROTICYKLICKÉ KAPITÁLOVÉ POLŠTÁŘE V RÁMCI EVROPSKÉ IMPLEMENTACE BASEL III

Implementace Basel III v rámci EU proběhne vydáním jak směrnice (Capital Requirements Directive, CRD), tak nařízení (Capital Requirements Regulation, CRR) s pořadovým číslem čtyři (CRD/CRR IV), přičemž klíčové části Basel III vztahující se zejména ke kapitálovým požadavkům a požadované kvalitě kapitálu budou součástí nařízení a tedy přímo platné po celé EU bez možnosti národní diskrece při implementaci do národní legislativy. Požadavek uniformní aplikace hlavních oblastí bankovní regulace po celé EU je odrazem snahy o zprůhlednění regulatorního prostředí pro banky v EU a odstranění národních specifik a diskrecí (tzv. single rulebook). V souvislosti se vzrůstajícím důrazem na možnost provádět makroobezřetnostní politiku se však tento požadavek dostává do určitého konfliktu s požadavkem umožnit národním regulátorům nastavit přísnější požadavky (např. kapitálové nebo likviditní), než stanovuje celoevropská legislativa, a to za účelem omezení systémových rizik na národní úrovni.

¹⁰² Viz doporučení ESRB z 16. ledna 2012 na webové stránce ESRB <http://www.esrb.europa.eu/recommendations/html/index.en.html>.

Jedním z nástrojů, který v původním konceptu Basel III přímo dává národním autoritám určitou diskreci v nastavení požadované kapitálové přiměřenosti, je proticyklický kapitálový polštář.¹⁰³ Tento nástroj umožňuje stanovit na národní úrovni sazbu mezi 0 a 2,5 % (v odůvodněných případech i výše), která bude přičtena k minimální kapitálové přiměřenosti stanovené v legislativě, a bude tak sloužit jako nové minimum v dobách, které regulátor vyhodnotí jako „příliš dobré“ období vysokého růstu úvěrů, cen aktiv a převažujících optimistických očekávání, ve kterém jsou zpravidla akumulována systémová rizika pro budoucí období. V původním Basel III již bylo pro tento nástroj zakotveno pravidlo mezinárodní reciprocity, takže pokud regulátor v jedné zemi nastaví určitou sazbu tohoto polštáře pro expozice v jeho jurisdikci, regulátoři v jiných zemích, ve kterých bude Basel III implementován, musí tuto sazbu použít pro příslušné přeshraniční expozice jimi regulovaných bank v příslušné jurisdikci. Mezinárodní reciprocity je zaručena pro sazbu do maximální výše 2,5 %, nicméně návrh evropské implementace CRD IV (v současnosti tzv. kompromis dánského předsednictví) jde dál a zavádí možnost dobrovolné reciprocity nad tento limit v rámci EU.

ČNB hodlá proticyklický kapitálový polštář aktivně využívat a vítá současný kompromisní návrh CRD/CRR IV, který umožňuje členským zemím dostatečnou flexibilitu v nastavení i využití proměnných a metod, na základě kterých bude sazba polštáře stanovována. Evropská legislativa sice vyžaduje spočtení orientačního ukazatele mezery úvěrů v % HDP podle metodiky Basel III, která – jak bylo ukázáno v minulé ZFS 2010/2011 – konvergujícím zemím typu ČR příliš nevyhovuje, nastavení finální sazby se však může opírat o další analýzy využívající řadu proměnných vztahujících se k úvěrovému cyklu. Mezi tyto proměnné, které bude ČNB pravidelně ve čtvrtletní frekvenci vyhodnocovat, patří mezera úvěrů v % HDP spočtená alternativními metodami pro zjištění nadměrného zadlužení reálné ekonomiky, samotný růst úvěrů, úrokové marže, ceny nemovitostí, úvěrová rizika měřená nejrůznějšími ukazateli, změny úvěrových standardů zjištěné v rámci šetření o vývoji úvěrových podmínek (tzv. Bank Lending Survey) či vývoj ziskovosti bank. Při vyhodnocení ukazatelů bude striktně aplikována proticyklická logika ve smyslu příliš vysoký růst úvěrů/cen nemovitostí/ příliš nízké marže/příliš vysoké zisky/příliš nízké úvěrové riziko = nutnost aktivovat instrument proticyklického kapitálového polštáře a tedy nutnost požadovat po bankách, aby si vytvářely kapitálovou rezervu na horší časy.

¹⁰³ Tento nástroj dává diskreci národním regulátorům, a je tak součástí směrnice (CRD IV), nikoli nařízení. Pro podrobnosti o proticyklickém kapitálovém polštáři v Basel III viz článek Geršl, A., Seidler, J. (2011): *Nadměrný růst úvěrů jako indikátor finanční (ne)stability a jeho využití v makroobezřetnostní politice* v loňské ZFS.

Diskuze na evropské úrovni probíhající v roce 2011 a v prvních měsících roku 2012 ukázala, že institut proticyklického kapitálového polštáře považuje většina národních autorit sice za velmi užitečný, nicméně ne zcela dostatečný pro omezení potenciálního systémového rizika v jednotlivých členských státech EU. Řada členských zemí s podporou ESRB požaduje harmonizaci pouze minimálních požadavků a prosazuje flexibilitu v provádění makroobezřetnostní politiky v rámci CRD/CRR IV ve smyslu možnosti zpřísnit požadavky (zejména kapitálové) nad rámec minimálních, avšak bez možnosti jejich zmírnění. Naopak Evropská komise s podporou některých členských zemí trvá na maximální harmonizaci klíčových požadovaných hodnot typu kapitálové přiměřenosti a poukazuje na fakt, že regulátoři budou mít v rámci CRD/CRR IV k dispozici nástroje Pilíře II (zjednodušeně řečeno možnost zpřísnit požadavky pro jednotlivé instituce či skupinu institucí na základě zjištění z výkonu dohledu), případně pak ještě určitou volnost v přísnějším nastavení rizikových vah pro expozice zajištěné nemovitostmi. ČNB se v této diskuzi staví na stranu těch zemí, které požadují větší národní flexibilitu. Důvodem je přesvědčení, že současná krize v některých zemích EU je odrazem skutečnosti, že jejich autority neměly dostatečný legislativní mandát k použití nástrojů proti akumulaci systémového rizika v průběhu silného úvěrového boomu.

Kompromisní verze CRD/CRR IV připravená dánským předsednictvím se ve své třetí variantě z března 2012 snaží najít střední cestu a navrhuje umožnit flexibilitu za účelem omezení systémového rizika na národní úrovni v následujících oblastech: za prvé, při zpřísnění požadavků v rámci Pilíře II, který byl dosud chápán spíše jako nástroj pro mikroobezřetnostní dohled, je možnost se explicitně odvolat na cíl omezit systémové riziko. Za druhé, je zaveden nový typ tzv. systémových polštářů (systemic risk buffers), které mohou národní autority použít až do výše 3 % kapitálové přiměřenosti (s ex post oznámením Evropské komise a ESRB), ve výjimečných případech i nad tuto hranici (se schválením Evropské komise a ESRB). Pokud by národnímu orgánu nestačila kombinace proticyklického polštáře, systémového polštáře a nástrojů v rámci Pilíře II, což by ovšem musel daný orgán doložit, bylo by možné po omezenou dobu a s následným vyhodnocením Evropské komise a ESRB rovněž zpřísnit některé další požadavky uvedené v nařízení (např. minimální kapitálovou přiměřenost, některé rizikové váhy apod.). Tato možnost je rovněž dána Evropské komisi, která toto zpřísnění může zpravidla požadovat po určité skupině zemí EU. I když se tímto implementace Basel III v rámci EU dostává do poměrně komplexní podoby a praktický výkon makroobezřetnostní politiky může být navrženými procedurami do určité míry zneprůhledněn, ČNB tento kompromis považuje za dostačující pro výkon makroobezřetnostní politiky v ČR. Spolu s nástroji mikroobezřetnostního dohledu by měl představovat dobrý základ pro prosazování cíle finanční stability.